

Інтимна лірика Дмитра Павличка: філософія кохання

Ганна Маковей (Чернігів)

У статті розглядаються особливості філософського осмислення кохання в інтимній ліриці Д. Павличка. На матеріалі циклу “Пахощі хвої” та збірки “Таємниця твого обличчя” простежується формування та динаміка авторової концепції любові, що увібрала простоту й мудрість, іdealізм та оптимізм національного світобачення і водночас відобразила такі індивідуальні риси, як драматизм, гуманізм і активність у пошуку щастя й гармонії.

The article focuses on the peculiarities of attempts to find the sense of love in D.Pavlychko's love lyrics. The formation and dynamics of the author's conception of love is viewed through the collections of poetry “Conifer Odour” and “The Mystery of your Face”. His conception absorbed the simplicity and wisdom, idealism and optimism of the national world vision and at the same time it reflected such individual features as dramatic character, humanism and the active search of happiness and harmony.

Досліджуючи чоловічий і жіночий дискурси в інтимній ліриці, ми докладно зупинилися на особливостях поезії кохання Д.Павличка, як найоригінальнішого носія українського менталітету. У працях критиків, присвячених творчості Д.Павличка, йшлося про окремі нюанси змісту й форми, про художню вартість його інтимної лірики, наводились паралелі з історії української та світової поезії любові (М.Ільницький, А.Макаров, Б.Задура, С.Барабаш, Л.Таран, В.Лесик, Л.Скирда та інші). Однак окремого дослідження, де б за допомогою сучасного інструментарію аналізувалась Павличкова філософія кохання, поєднання в ній раціонального й емоційного, на сьогодні немає. Цим зумовлені наступні завдання, якими ми керувалися при написанні статті: висвітлити філософські аспекти плінності інтимних почуттів та простежити взаємодію раціонального й емоційного в інтимному переживанні, зафіксованому в Павличковій ліриці любові.

Як і будь-який психологічний досвід, кохання з плином часу зазнає філософського осмислення. Радощі й болі, насолода й страждання набувають нового значення й переходять у сферу свідомого знання. Д.Павличко як майстер поєднання імпресіоністичного й філософського начал, емоцій і розуму пройшов довгий і нелегкий шлях до вершин поетичної майстерності. Філософічність як наріжний камінь його поезії почала формуватися ще в циклі “Пахощі хвої”. У ньому спостерігаємо, як помилки й невдачі першого

кохання поступово виліковуються бальзамом часу, і в душі ліричного героя визрівають перші мудрі висновки, сформульовані у віршах філософського характеру. Так останні рядки вірша “Ти мене гуцулом називала...”: “У багатті другого кохання / Першого завжди іскринка тліє” містять філософське узагальнення пережитих ліричним героєм психологічних станів. До такого ж висновку доходить автор і у вірші алегоричного характеру “У лісі яличку зрубали...”, де він відкриває життєвий постулат, що дав назву проаналізованому циклу поезій: пам’ять першої любові, *пахощі хвої* залишаються з ліричним героєм назавжди, супроводжуючи його усе життя.

Певні інтимні переживання (туга за коханою) приводять ліричного героя до роздумів про значення любові в її загальнолюдському розумінні, любові як людяності, почуття, з якого “родиться людина” [5, 125] (не лише в буквальному значенні, але й людина як духовна субстанція, адже велике почуття може призвести до якісного переродження особистості) у вірші “Я знудьгував за поцілунками твоїми...”, включеному до циклу “Ой, прийди до мене...” (збірка “На чатах”), але не вміщеному в цикл “Пахощі хвої” в усіх подальших виданнях. Ця поезія так вдало поєднує почуття й думку, що видається вартою бути включеною до циклу “Пахощі хвої”.

Коли більша частина життя залишилась позаду, людина замислюється над прожитими роками, аналізує здобутий досвід і створює певну, притаманну лише їй, філософію життя й любові, яка втілює основні життєві принципи й відображає суттєві аспекти душі людини. Павличкове осмислення любові крізь призму досвіду віку й пережитих почуттів завдяки чималому поетичному обдаруванню призвело до появи прекрасної збірки “Таємниця твого обличчя”. Утілена в ній авторова концепція любові дає нам ключ до глибшого розуміння внутрішнього світу ліричного героя, до розкриття таїни непізної природи чоловічого начала.

У поетичному світі Д.Павличка, філософське осмислення категорії кохання гармонійно поєднується із зображенням буднів і свят власне

кохання. Нерідко в межах одного вірша уважний читач декодує конкретику особистих переживань і водночас спробу осягнути вічну таємницю любові. Таке поєднання видається природним і викликає довіру до філософських істин, що ґрунтуються на життєвому досвіді поета (“Буває така розмова...”, “Пахне хлібом трава...”).

Його філософія висловлена просто, як у народній пісні. Але та простота оманлива, бо кожне слово – золото досвіду, кожен поворот думки дорівнює повороту долі, а кожна деталь стає елементом світобудови. Цей світ простий, як первісний, і повний, як кожна довершена робота. Найяскравішим прикладом такої простої й водночас дивовижно глибокої філософії може стати вірш, рядок із якого дав назву збірці "Таємниця твого обличчя":

Найдовша з усіх доріг –
Дорога твого приходу.
Найбільша з усіх таємниць –
Таємниця твого обличчя.
Ми прощаємося на день,
Ніби розходимось на віки.
І твій слід на моєму серці
Поглиблюють кожні очі [4, 20].

Швидкоплинні хвилини щастя й довжелезні віки чекання любові, надзвичайно рідне, знайоме до болю і в той же час кожного разу нове, невловиме, загадкове обличчя любові – такі глибинні положення світогляду ліричного героя втілилися в кількох поетичних рядках.

Філософське обдарування й невтомний пошук істини тривалістю в життя зумовили багатогранність і розмаїття поетової філософії кохання. У його баченні любові ми виділимо такі основні аспекти: функції кохання в житті, кохання як досягнення втраченої цілісності, боротьба інстинкту життя й інстинкту смерті, кохання як наближення до вічності.

У філософській концепції автора кохання виконує декілька функцій, які насамперед зумовлені його пріоритетним значенням у житті ліричного героя. Воно – смисл життя, “незнане світло”, вічна таємниця, яку ліричний герой прагне розгадати. Він надає любові найвищої цінності, ставлячи своє життя в залежність від існування кохання: “Я буду на світі, / Допоки незнане світло / В обличчі твоєму світить. / Я житиму доти, / Допоки горіти буде / Долоні твоєї дотик” [4, 50].

Кохання важливе для ліричного героя як джерело очищення. Так влаштована людина, що в яскравому калейдоскопі подій і вражень душа потребує хвилин спокою й очищення, дарованих любов’ю. У першій поезії збірки автор виводить ліричного героя в образі “гірського потоку”, який уособлює активність, дію, рух – складники чоловічого начала, а кохання – як силу, що очищає й прояснює, що відкриває найкращі якості людини, дає вихід позитивній енергії, яка залишається вібраціями в просторі, створюючи рух життя, основу для всіх процесів у навколишньому світі [4, 9].

Позитивний вплив на світосприйняття людини – ще одна функція любові. Кохання виступає у світі ліричного героя як шлях виходу з буденності, як джерело радості, як чарівна паличка, що перетворює сірий, темний світ на барвисті образи й картини (“Все не те, коли нема любові”). Серед життєвих негараздів, “розумової темряви”, байдужості й холоду лише кохання повертає ліричного героя до життя (“Буває така розмова...”).

Коли віддзвеніла бурхлива весна й позаду залишились численні випробування й спокуси, ліричний герой бачить любов як силу, що є основою оновлення й духовного розвитку. У його філософській системі вона тісно пов’язана з творчістю і, як правило, виступає джерелом натхнення. Навіть у любові ліричний герой не забуває про свій громадський обов’язок, він – поет. Любов займає лише часточку його серця, решту залишаючи творчості й Батьківщині (“Так, ти одна, моя любове...”, “Перегорів я й перетлів...”, “Коли мені не допоможуть вірші...”).

Кохання як мить єднання двох душ – важливий аспект Павличкової філософської концепції. Самотність викликає страх перед всесвітом, страх власної неповноцінності, розщепленості: “Не відпускай мене. Зоряна пуца / Може поглинути” [4, 42]. А любов виступає засобом подолання людиною відчуженості й досягнення цілісності. Лише вона довершує людей, об’єднуючи їх. Закохані досягають повного володіння собою тієї миті, коли втрачають себе один в одному. Таке філософське осмислення кохання близьке до поглядів М.Бердяєва та інших філософів, які стверджують, що “у кожної душі є своя призначена у світі, єдина рідна душа, доповнення до цілісної індивідуальності... Смысл кохання в містичному відчутті особистості, у таємному злитті з іншим як своєю рідною полярною й разом із тим тотожною індивідуальністю. Кохання вирішує проблему переходу однієї істоти до іншої й до цілого світу, виходу із своєї обмеженості й відірваності. ... Через кохання відчужена жіноча природа з’єднується з природою чоловічою, відновлюється цілісний образ людини” [2, 28; 1, 436-437]. Відлунням такого бачення любові виступає поезія “Я – зернятко, а ти – зоря осіння...”, де зерно як символ чоловічого начала й зірка як уособлення жіночого начала утворюють єдність – “душу сяйливу, / Що ні в землі, ні в небі не згаса” [4, 94]. Так у філософії кохання Д.Павличка знайшла втілення концепція кохання як прагнення до втраченої цілісності, розроблена ще давньогрецькими філософами й розвинена представниками релігійного ідеалізму.

Вічна боротьба Еросу й Танатосу, інстинкту життя й інстинкту смерті – ще одна грань філософського осмислення любові в багатій інтимній ліриці Д.Павличка. Вірші стали ареною двобою смерті й життя, болю й радості, страждання й щастя. У неоднорідному світі настроїв, станів, переживань ліричного героя, незважаючи на тимчасові песимістичні мотиви, перемога, як правило, на боці Еросу (“Та мить, яка надходить після болю...”, “Між нами завжди той повинен бути...”).

Хвилини болю й розчарування не винищують душу, а, підкріплені мудрістю, ведуть до відродження, прозріння, відкривають нові горизонти в пізнанні себе й світу. Це своєрідне очищення, катарсис, через який ліричний герой набуває досвіду й збагачується духовно. Крім того, коли не вистражданий власний біль, чи зможеш зрозуміти біль іншого, чи зможеш співпереживати? Ліричний герой сповна наділений здатністю співчувати, милосердям і любов'ю до людей.

Боротьба двох панівних інстинктів відбилась і на авторовому розумінні категорії щастя. Його бачення щастя далеке від сталого задоволення. Л.Таран визначає його як “процес діяння людського духу” [7, 26]. Для неспокійного серця ліричного героя сенс життя й кохання в безконечному пошуку гармонії, але вона вважається недосяжною. Філософією й психологією визнано, що “до неї можна лише все більше наближуватись, все сильніше зменшувати дисгармонію. Тому що гармонія – це припинення руху, зупинена мить, протиріччя, що завмерло. Якщо вона настає, то лише на якийсь час, а потім знову змінюється дисгармонією” [6, 309]. Здається, у зрілому віці ліричний герой досягнув розуміння цього вічного конфлікту, хоч і не втратив бажання доторкнутись до мрії (“Якби могла прийти до мене цієї миті...”). Його любов крізь роки продовжує нестися бурхливою гірською річкою, що долає усі перепони заради миті щастя.

За вдалим спостереженням А.Макарова, “людська любов, втративши трагічність антагонізму душі й тіла, вічного й тимчасового, зливається у свідомості поета з безупинним процесом оновлення природи.” Вона “близька до Платонового ідеалу “еросу”. Вона – начало життя, всезагальне начало руху, порив людини до безсмертя, прагнення утвердити себе в новому творінні. Це начало і стихійне, і розумне” [3, 175]. Любов перетворює людину на частину світового цілого, відкриває необмежені горизонти, поширює її існування далеко за межі власної особистості, підносить над кінечним світом і робить надлюдиною, напівбогом. Таке бачення кохання як

ланки між минушим і вічністю робить Павличкову концепцію любові глибоко оптимістичною і дає нам підстави припустити, що саме цей безконечний процес сходження від небуття до буття, наближення до майбутнього, нового життя, іншими словами, перемогу Еросу над Танатосом, приховує в собі обличчя любові.

Проста й мудра Павличкова філософія кохання увібрала ідеалізм та оптимізм національного світобачення, водночас його поетичний світ відображає такі індивідуальні риси, як драматизм, гуманізм і активність у пошуку щастя й гармонії. Концепція любові Д.Павличка видається цілком завершеною системою поглядів і переживань, осмислення й усвідомлення себе й свого почуття у світі.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бердяев Н. Философия свободы. Смысл творчества. – М.: Правда, 1989. – 606 с.
2. Бердяев Н. Эрос и личность: Философия пола и любви. – М.: Прометей, 1989. – 159 с.
3. Макаров А.М. Світ образу: Літературно-критичні нариси. – К.: Рад. письменник, 1977. – 268 с.
4. Павличко Д. Золоте ябко: Поезії. – К.: Основи, 1998. – 207 с.
5. Павличко Д. На чатах: Поезії. – Львів: Книжково-журнальне вид-во, 1961. – 184 с.
6. Рюриков Ю.Б. Мед и яд любви. – М.: Молодая гвардия, 1990. – 448 с.
7. Таран Л. “Дух життя справляє торжество...” (Штрихи до портрета Д.Павличка) // Українська мова і література в школі. – 1981. – № 7. – С. 23-31.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Маковей Ганна Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології ЧДПУ імені Т.Г. Шевченка.

Наукові інтереси: теоретичне осмислення інтимної лірики.